1955

Rendes tagoknak:

Erdei László	233
Fodor Gábor	242
Ivanovics György	243
Rédei László	244
Somos András	246

Levelező tagoknak:

Detre László	250
Sőtér István	253

Tiszteleti tagoknak:

Pankratova, A.M.	254
Varga Jenő	254
Vinogradov, I.M.	255
Dembovszkij, J.	258
Heyrovszky, J.	260
Parhon, C.I.	261
Savulescu, T.	263
Hertz, G.	264
Toivonen, Y.H.	265

Külső tagoknak:

Böhm, J.	269

1956

Rendes tagoknak:

Beke Ödön	270
Erdei Ferenc	281
Hevesi Gyula	284
Lissák Kálmán	287

L E V E L E Z Ő T A G O K

1955

Javasoljuk Detre Lászlónak a matematikai tudományok doktorának, az MTA Csillagvizsgáló Intézet igazgatójának levelező taggá való megválasztását.

Javaslatunk indoklásául az alábbiakban ismertetjük tudományos munkásságát.

I. Stellárstatiszika.

1./ Über die räumliche Verteilung der Sterne. Budapest. Mitt. 1. 1930. /berlini doktori értekezés/. Ebben kimutatta, hogy Seeliger elmélete, mely szerint a Tejutrendszer határa a csillagok fényesség szerinti eloszlásából meghatározható, téves. Ugyanigy Malmquist eljárása, ki a csillagok szinindexéből következtetett csillagrendszerek távolságára. /hivatkozás az irodalomban: Bottlinger ZfAp. 4.380; Brill u.i.8.276/.

2./ Csillaghalmazok. Stella Almanach.1931.Bár ez nagy részében referátum, itt mutatott rá elsőnek arra, hogy változócsillagok statiszikai sajátságai különböző csillagrendszerekben igen eltérő lehet és rámutatott ennek kozmogóniai fontosságára. Erre a magyarnyelvü cikkre is történt hivatkozás /Hachenberg ZfAp.18.82. és 88/. Ujabban ez az észrevétel fontos szerepet kezd játszani a Cefeidák és gömbhalmazok kozmogóniájában.

3./ Az intersztelláris anyagok fénygyengitése. Mat.Fiz.Lapok.49.187. 1943. /német összefoglalással/. A fénygyengités mértékére különböző kutatók igen el térő eredményeket kaptak. Az eltérések egy részét sikerült megmagyarázniaa a felhasznált megfigyelési anyag addig tekintetbe nem vett szisztematikus hibáival. Továbbá rámutatott arra, hogy sok esetben véletlen megfigyelési hibák is tul nagy abszorpciót eredményezhetnek. Ezek tekintetbevétele egy integrálegyenletre vezet, melynek segitségével sikerül a fennmaradó eltéréseket is eltüntetni.

A témakörből több hosszabb magyarnyelvü referátuma jelent meg még.

II. Fotometriai vizsgálatok.

A budapesti csillagdán elöször vizuális fotometriával foglalkozott /1931-33/, majd kidolgozott egy a változócsillagok vizsgálatára irányuló nagyobb fotográfiai programmot /1934-5/. 1949-től fizikus segitséggel /Faragó Péter/ kifejlesztette a fotoelektromos fotometriát is.

Vizuális fotometriai munkái:

1./ Der RR Lyrae-Veränderliche SW Andromedae. Astr.Nachr. 6044. 1934. Ebben szisztematikus hibák elkerülésére módszert dolgozott ki, melyre Hassenstein Handbuch referátumában is hivatkozik. /Hb.d.Aph. Erg.band 104-5/.

2./ 11. Különböző változócsillagokra vonatkozó megfigyelési anyag közlése az Astr.Nachr.-ben /1933-36/. Ezeknek különösebb elvi jelentőségük nincs. Ugyanez mondható négy hasonló tárgyu fotografiai megfigyelési sorozatra /Astr.Nachr. 1934-36./ Meg kell azonban jegyezni, hogy mind a vizuális, mind a fotografiai megfigyelések pontossága internacionális viszonylatban a legjobbak közé tartozik.

III. Cefeidák vizsgálata.

1934-ben nagyobb programmot kezdeményezett olyan Cefeidák felkutatására és tanulmányozására, melyeknek fényváltozásában több periódus mutatkozik. Ebben az időben ezekről csak igen kevés pontatlan és ellentmondó megfigyelési anyag volt /Blasko, Shapley, Hertzsprung-tól/. Ebbe a kutatásba a csillagda személyzetéből többeket bevont. Már az első eredmények is nagy figyelmet keltettek és azokra állandóan igen sok hivatkozás történik a külföldi irodalomban, még népszerü könyvekben is. 1946-ban az International Astronomical Union Koppenhága-i ülésén Kluyver / Leiden / ismertette 1943-ig elért eredményeiket és ennek hatására e csillagok kutatásába több nagyobb obszervatorium is bekapcsolódott /McDonald, Johannesburg, MtWilson/, azonkivül igen sok elméleti munka is foglalkozott a jelenségekkel.

Megfigyelési anyaguk jelenleg kb. 100.000 felvételt és 15000 fotoelektromos mérést ölel fel, melynek alapján a többszörös periódusok összetevődéseinek törvényszerüségét sikerült megállapitani. Ezek alapján kimutatták a más oldalról kidolgozott elméletek elégtelenségét és ehelyett azzal az uj elmélettel próbálkoznak, hogy a Cefeidák szoros kettőscsillagok, a kisebbik kisérő a nagyobbon pulzációt gerjeszt és a többszörös periódusok a keringési periódus és a pulzáció periódusának arányától függően lépnek fel.

Ezekben a munkákban Detre László a vezetőszerep.

A témakörben megjelent munkák:

1./ - 9./ Untersuchungen über die Perioden- und Lichtkurvenänderungen von kurzperiodischen Delta Cephei Sternen. I - IX. Budapest Mitt. 6.1936. 8.1938., 17.1943., 18.1943., 21.1949., 23.1950., 28.1952., 33a-33b. 1954./legtöbbjük Balázs Juliával közösen/.

10./ Die sekundäre Periode von XZ Draconis. AN 271.231.1941.

11./ Über die sekundären Helligkeitsschwankungen von Delta Scuti. Astr.Nachr. 271.225.1941. / Ebben kimutatta, hogy a Cefeidáknál tapasztalható jelenségek másfajta változócsillaoknál is megtalálhatók. /

12./ Delta Cephei csillagok szekundér periódusai és a pulzációelmélet. Csill. Lapok. 1939. 129.

13./ A csillagok stabilitása és pulzációja. U.i. 1940. / a müncheni csillagda kollokviumán tartott előadás /.

14./ Über den Blazko-Effekt. Die Sterne 1954.nov. /a pulkovói konferencián tartott előadás németnyelvü kivonata. Az előadás részletesen az MTA III.o.közleményeiben jelent meg./

15./ The problem of RR Lyrae-stars with multiple periodicities. Vistas in Astronomy II.Cambridge. 1955. /felkérésre/.

IV. Kozmogónia.

Néhány éve, részben a III. alatt emlitett megfigyelési anyaguk felhasználásával, vizsgálják különböző tipusu változócsillagok periódusainak változásait. Minthogy a periódus 5-6 nagyságrenddel pontosabban határozható meg, mint a csillagok más állapothatározói, a periódusváltozásokból remélhettek először fejlődésszerü változások megállapitását. A probléma emellett jelentős lehet a csillagászati inerciálidő kérdésében is.

Eddig az RR Lyrae-csillagok feldolgozásával végzett és ezeknél tényleg kimutatható volt fejlődésszerü változás. Ezt az eredményt összevetve az I.2. alatt emlitettekkel, meg lehet határozni, hogy milyen sorrendben keletkeznek a különböző periódusu RR Lyrae-csillagok egy csillagrendszerben. Az eredményekről az 1954. októberi moszkvai kozmogóniai konferencián számolt be.

Beküldött munkák:

1./ Über die Periodenänderungen von RR Lyrae-Sternen /Voproszi Kosmogonii 1955./ E cikk magyarul megjelenik az Osztálykö-zleményekben/.

2./ Beziehung zwischen den Amplituden und Perioden der RR Lyrae-Sterne. /Kézirat ban/.

Kozmogóniai levezetések céljából az intézetben jelenleg öt gömbhalmazt dolgoztak fel /Izsák, Ozsváth/.

V. Kettőscsillagok.

E témakörből az Astr.Nachr.-ben 3 közleménye jelent meg fedési kettőscsillagok pályájának meghatározásáról. Azonkivül:

Photometrie von Doppelsternkomponenten. AN 273.253.1942. München Ver. /Erre sok hivatkozás történt, mert felhivta a figyelmet egy régóta elhanyagolt munkaterület fontosságára. Ld. a hasonló katalógusok összeállitását Landolt-Börnstein 6.Aufl.III.182/.

A tudományos munkák mellett nagyszámu népszerüsitő és ismeretterjesztő cikket irt, valamint igen sok üzemi előadást tartott. Kozmikus hatások a Földön c. könyve 3.kiadását most dolgozza sajtó alá.

Detre László tudományos munkásságát a Nagy Szovjet Enciklopédia is ismerteti.

Budapest, 1955. május 20.

Jánossy Lajos s.k.
akadémikus

Hajós György s.k.
akadémikus

252

Javaslat SÖTÉR ISTVÁNnak, az irodalomtudomány doktorának a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává való megválasztására.

Sőtér István fiatalabb irodalomtörténészeink egyik legkiemelkedőbb tagja. Fő kutatási területe a XIX. századi magyar irodalom, azonban foglalkozik XX. századi irodalmunk kérdéseivel, értékes tanulmányokat adott közre az élő irodalomról és eredeti megfigyelései vannak a világirodalom egyes jelenségeiről és iróiról is.
Első tudományos munkáját /La doctrine stylistique des rhetoriques du 17e siecle, 1937/, amelyet a párizsi Ecole Normale Supérieure ösztöndijasaként készitett, a francia irodalomtudomány is idézi. Francia témáju első munkái után később foglalkozott francia-magyar irodalmi és kulturális kapcsolatokkal /Francia szellem a régi Magyarországon, 1940. - Magyar-francia kapcsolatok, 1946./ Érdeklődésének sulypontja Párizsban készitett tanulmánya után azonban a magyar irodalom történetére helyeződött át, bár Sőtér azon irodalomtörténészek sorába tartozik, akik a világirodalom kérdéseivel is rendszeresen foglalkoznak. Felszabadulás előtt irodalomtörténetirói munkásságának, tanulmányain és esszéin /A francia kalsszicizmus uj szemlélete, Ligne herceg, Sigismond Justh, Jókai et l'Europe, Jókai és Petőfi barátsága, Magyar vers - magyar próza./tul legértékesebb müve Jókairól irott monográfiája. Sőtér felszabadulás előtt munkásságát, de néhány esztendőn keresztül a felszabadulás után is az esszéizmus vonásai jellemezték. A felszabadulás után következő években nagy világirodalmi ismeretei a szovjet irodalom és a marxizmus-leninizmus tanulmányozásával gazdagodva, fokozatosan jutott el a marxista-leninista irodalomtörténetiráshoz. Mig az 1946-ban megjelent tanulmány-kötetében /Játék és valóság/ jórészt a régi esszéista nyomokon halad, Eötvös Falu jegyzőjé-ről irott tanulmányában /Magyar Klasszikusok bevezetése, 1950./ majd az Eötvös József-ről készitett kis monográfiájában /1951/, végül legérettebb fokon, a Kossuth-dijban részesült, akadémiai Eötvös-monográfijában /1954/ egyik legjobb marxista-leninista irodalomtörténeti monográfiánkat alkotta meg. Utóbbi években irt egyéb magyar és világirodalmi témáju tanulmányaiban Sőtér István mindig marxista analizisre, alapos társadalmi és stilusanalizisre törekedve dolgozik. /Mikszáth Kálmán helye a magyar realizmusban, Petőfi Sándor, Arany János, Gottfried Keller, Thackeray és a liberális vonás, Cervantes, Mikszáth Kálmán és a Beszterce ostroma, La Fontaine és Radnóti Miklós/ Irodalomtörténészeink közül Sőtér István tett kisérletet először az Akadémia tavalyi nagygyülésén egy olyan nagy marxista problémakör elemzésére, amilyen a Magyar romantika.
Értékes marxista-leninista igényü irodalomtörténetirói munkássága Sőtér Istvánt érdemessé teszi arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává válasszuk. Munkásságával fokozottabban elő fogja segiteni Akadémiánkon belül marxista-leninista irodalomtörténetirásunk fejlődését.
Budapest, 1955. május 25.

Pais Dezső s.k.
akadémikus

Szabolcsi Bence s.k.
akadémikus

Tolnai Gábor s.k.
levelező tag

Turóczi-Trostler József s.k.
akadémikus

T I S Z T E L E T I T A G O K

1955

A.M. Pankratovát a Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi és Történettudományi Osztályának vezetősége a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti taggá javasolja.

Világszerte ismert szovjet Sztálin-dijas akadémikus történész. Az orosz munkásosztály történetének az 1905-1907-es oroszországi polgári demokratikus forradalom történetének kiváló kutatója. Sokoldalu igen jelentős segitséget nyujtott a magyar történettudománynak. Müvei és tanulmányai, amelyek közül több magyarul is megjelent, komoly elvi és módszertani tanulságot szolgáltatnak számunkra. Az 1953-as Magyar Történész Kongresszus alkalmával pedig elméleti felkészültséggel és biztonsággal párosult hatalmas anyagtudása segitségével kezdeményező szerepet vitt, amely lényegesen hozzájárult a Kongresszus értékéhez, fiatal marxista történetirásunk hiányosságainak felismeréséhez és tudományunk további fejlődéséhez, a nemzetközi tapasztalataink megjavulásához. Azóta is állandó figyelemmel kiséri és messzemenő segitséget nyujt történettudományunknak.

Varga Jenő Lenin-renddel kitüntetett szovjet akadémikus.

Nemzetközileg is elismert egyik legkiválóbb közgazdász. A marxista-leninista politikai gazdaságtan kiemelkedő népszerüsitője. A kapitalista világgazdaság kérdéseinek kiváló müvelője.

Javaslom, hogy a Magyar Tudományos Akadémia válassza meg Ivan Matvejevics Vinogradovot tiszteleti tagjává.

Ivan Matvejevics Vinogradov egyike korunk legkiválóbb matematikusainak; az analitikus számelméletnek ő a ma élők közül a legnagyobb mestere. Alábbiakban röviden ismertetjük tudományos munkásságának legkiemelkedőbb eredményeit. I.M. Vinogradov első dolgozata 1917-ben jelent meg, azóta összesen 12o munkája jelent meg, amelyek közül a szükebb értelemben vett tudományos dolgozatok és könyvek /összesen 112/ mind számelméleti tárgyuak. A számelmélet terén I.M. Vinogradov első munkái a pétervári számelméleti iskola és különösen Voronoi munkáihoz csatlakoznak és a ráspontok számára, továbbá a kvadratikus alakok osztályszámának átlagára vonatkoznak: utóbbi eredménye Gauss egy képletéhez kapcsolódik, és ahhoz ad meg maradéktagbecslést. Az 1917 és 1926 között megjelent munkái középpontjában a négyzetes maradékok, a primitiv gyökök és indexek eloszlásának kérdése áll. Kiemelem ebből a periódusból a következő eredményét: ha p elég nagy törzsszám, akkor a legkisebb négyzetes nem-maradék $\bmod p$ kisebb, mint $p^{\frac{1}{2\sqrt{e}}} \log^2 p$ /1918/. 1926-tól kezdve egészen 1934-ig I.M. Vinogradov érdeklődésének középpontjában a Weyl-féle összegek és a Waring-probléma áll. Egy uj, elemi, de rendkivül mély módszert dolgozott ki trigonometrikus összegek becslésére vonatkozólag, ennek segitségével lényegesen megjavitotta a Weyl-féle összegekre vonatkozó becsléseket. Módszerének egyik legnagyobb eredménye a Waring-problémakörre való alkalmazása. Waring 177o-ben közölte sejtését, hogy minden n természetes számhoz megadható olyan $g(n)$ - természetes szám, hogy minden N természetes szám előállitható legfeljebb $g(n)$ számu n -edik hatvány összegeként. Ezt először Hilbert bizonyitotta be, 19o9-ben azonban $g(n)$ -re vonatkozólag az ő módszerével csak rendkivül durva becslés nyerhető. Hardy és Littlewood 1919-ben egy uj módszert dolgoztak ki a Waring-probléma megoldására. Jelöljön $G(n)$ egy olyan számot, amelyhez megadható olyan C állandó, hogy minden C -nél nagyobb egész szám előállitható, mint legfejlebb $G(n)$ számu n -edik hatvány összege. Hardy és Littlewood bebizonyitották, hogy $G(n)$ -lasabban tart a végtelenhez, mint $n2^n$

igen nagy r számokra szimptotikus előállitást adtak arra, hogy az N szám hányféleképpen állitható elő, mint r -edik hatványok összege. I.M. Vinogradov uj módszerével a $G(n)$ -re vonatkozó becslést rendkivüli mértékben megjavitotta, amennyiben bebizonyitottak, hogy $G(n) < 3n(\log n + 11)$ és az aszimptotikus formula érvényességét is sokkal kisebb r -től kezdve mutatta ki. Az 1934-47 években I.M. Vinogradov kiterjesztette vizsgálatait törzsszámokat tartalmazó trigonometrikus összegekre. Módszere legragyogóbb eredménye Goldbach sejtésének igazolása páratlan számokra vonatkozólag. Goldbach 1742-ben mondotta ki azt a sejtést, hogy minden 1 -nél nagyobb páratlan szám előállitható, mint legfeljebb három páratlan törzsszám összege, és minden 4-nél nagyobb páros szám előállitható, mint két páratlan törzsszám összege. A páros számokra vonatkozó Goldbach-sejtés bebizonyitásával Vinogradov előtt a legkiválóbb matematikusok foglalkoztak, de csak részleteredményeket értek el. Különösen ki kell emelni V.Brun, és L.G. Snirelman, továbbá G.H.Hardy és J.E. Littlewood eredményeit. Utóbbiak bebizonyitották, hogy a páratlan számokra vonatkozó Goldbach-sejtés következménye a mai napig bebizonyitatlan általánositott Riemann-féle sejtésnek. Vinogradov 1937-ben megjelent dolgozatában, a trigonometrikus összegekre vonatkozó uj módszerével bebizonyitotta, hogy minden elég nagy páratlan szám előállitható, mint három törzsszám összege. Ez a számelméletnek századunkban elért legnagyobb eredményei közé tartozik. Módszerét I.M. Vinogradov 1947-ben megjelent kitünő monográfiájában foglalta össze, azonban azóta is folytatja e módszer továbbfejlesztését és azt egyre ujabb problémákra alkalmazza; ugyanakkor az utóbbi években Vinogradov visszatért azokhoz a problémákhoz, amelyekkel módszere teljes kidolgozása előtt foglalkozott és élesitette régebbi eredményeit. Tudományos dolgozatai és monográfiái mellett I.M.Vinogradov egy kitünő elemi számelméleti tankönyvet irt, amely különösen gazdag példaanyagával tünik ki: ez a könyv magyar forditásban is megjelent és egyetemi tankönyvül szolgál.

I.M. Vinogradov a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának tagja, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája V.A. Sztyeklovról elnevezett Matematikai Intézetének igazgatója és ebben a minőségben a szovjet

tudományos életben vezető szerepet tölt be. I.M. Vinogradovnak számos tanitványa van, akik közül többen maguk is nagy eredményekkel gazdagitották a tudományt, mint pl. Ju.V. Linnik, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja. A szovjet kormány számos alkalommal részesitette magas kitüntetésben kiemelkedő tudományos munkásságáért: Sztálin-dijjal és "A szocialista munka hőse" cimmel tüntette ki. I.M. Vinogradov tudományos eredményeit az egész világon ismerik és becsülik; számos tudományos társaság, igy például az angol Royal Society tiszteletbeli tagjává választotta. I.M. Vinogradov 1950-ben hazánkban is járt, mint az I.Magyar Matematikai Kongresszuson résztvevő kilenctagu szovjet delegáció vezetője, és ittléte alatt a magyar matematikusok munkáját számos igen értékes tanácsával és utmutatásával támogatta. Magam a Szovjetunióban végzett tanulmányaim során rendkivül értékes utmutatást és segitséget kaptam I.M. Vinogradovtól, amire mindig a legnagyobb hálával fogok visszaemlékezni.

Budapest, 1955. május 24.

Rényi Alfréd s.k.

A javaslathoz csatlakozom: Turán Pál s.k.
Hajós György s.k.
Alexits György s.k.

J A V A S L A T .

A Magyar Tudományos Akadémia Biológiai és Orvosi Tudományok Osztálya javasolja a Közgyülésnek JÁN DEMBOWSKI professzornak, a baráti Lengyel Népköztársaság Tudományos Akadémiája elnökének, a hirneves biológusnak a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjává való megválasztását.

J.Dembowski nemzetközileg elismert nevét és tekintélyét protistológiai vizsgálataival alapozta meg. Nem elégedett meg a véglény kutatások terén korábban különösen széles körben elterjedt rendkivül hálás irányzattal, egy-egy biotop faunisztikai feltárásával és a talált formák meghatározásával, avagy uj fajok leirásával. Dembowski kezdettől fogva a jóval nehezebben járható, mert a biológia és a segédtudományok minden ágában alapos elmélyülést, továbbá magasabbrendü szellemi erőfeszitést igénylő utat választotta. Nála az egysejtüek finomabb testfelépitésének és életmódjának tanulmányozása is csak eszköz a biológia alapvető és elvi jelentőségü problémáinak tisztázásához. Tudományos munkásságából lépten-nyomon tükröződik annak felismerése, hogy minden biológiai kutatás célja végeredményben a protoplazma, az élet hordozója sajátságainak megismerése, ami élő szervezetben, természetes viszonyok között és a kisérletes beavatkozás számára is legkönnyebben az egysejtüeken tanulmányozható. Ilyen szemlélet mellett érthető, hogy a protistológia területén következetesen olyan problémák megoldását tüzi maga elé, amelyek tisztázása nem csupán a véglénybuvárt, hanem minden biológust egyaránt érdekel. Igy születtek meg azok a nagy feltünést keltő közleményei, amelyekben többek között az egysejtüek mozgás- és táplálkozás fiziológiájának, a táplálék megválasztásában megnyilvánuló analizáló képességüknek, a feltételezett "asszociáló" tevékenységüknek számos kérdését tisztázta, illetőleg döntötte meg a korábbi ködös és sok esetben metafizikus magyarázatokat. Legkedvesebb kutatási területe a biológiának egyik legnehezebb, viszont legérdekesebb kérdéskomplexuma a térben, az ingermezőben való tájékozódás alapját képező törvényszerüségeknek, a szerveződés egysejtü fokán való tisztázása. Ez a kutatási terület tehát, amelyen az általános biológiának számos elvi jelentőségü problémája, igy

az ingerlékenységnek, az ingerlési állapot továbbterjedésének, a mozgás változásokban megnyilvánuló ingerválasz finomabb mechanizmusának, a végrehajtó szervecskék müködésének és koordinációjának kérdései szövődnek össze egymással.

Dembowski tudományos munkásságát a kutatási terület megválasztásában megnyilvánuló igényesség mellett az egészen kiváló metodikai készség jellemzi. Az egysejtüekre alkalmazott experimentális kutatási irányzatnak kétségtelenül egyik legkimagaslóbb képviselője. Ebben a vonatkozásban minden szakember számára élményt jelentett az a magas szinvonalu tudományos vita, amelyet álláspontja védelmében az összehasonlító fiziológia egy másik vezéregyéniségével, a német Koehlerrel folytatott. A finom vasreszelékkel megetetett és erős elektromágneses tér hatásának kitett vizsgálati objektumaival végérvényesen sikerült eldöntenie a negativ geotaxis fiziologiai mechanizmusának évtizedek óta hiába ostromolt vitás kérdéseit a statocysta-elmélet javára. Majd a báriumokromáttal megetetett és a centrifugális erők hatásának kitett paraméciumokkal zseniális módon támasztotta alá saját, u.n. mechanikus elméletét.

Maucha Rezső akadémikus s.k.
osztályelnök.

J. Heyrovsky a Csehszlovák Tudományos Akadémia rendes tagját, a Polarográfiai Intézet vezetőjét, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjául javasolja.

Heyrovsky professzor 1922-ben megjelent "Csepegő higanyelektródon történő elektrolizis" cimü közleményében a kémiai analitikának és a fizikai-kémiai ismeretszerzésnek uj utat teremtett, a polarográfia területét. Azóta is ezen a területen munkálkodik. Tevékeny részt vesz a polarográfia - nemcsak metodikai; hanem müszeres fejlesztésében is. A polarográfián belül uj utat nyitott oscillográfos polarográfiás módszere. Nagy érdeme, hogy a polarográfia fejlődését intézete munkájával irányitja.

Az általa teremtett vizsgálati módszer igen jelentős, ez megitélhető az irodalomban megjelenő publikációkból. 1953. végéig 5441 polarográfiás munka látott napvilágot. Különösen nagy a fejlődés iránya a legutóbbi években, amit mutat, hogy 1952-ben és 1953-ban évenként kb. 800-900 polarográfiás munka jelent meg.

C.I.PARHON akadémikus, a Román Népköztársaság Akadémiájának diszelnökét a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjául javasolom.

C.I.Parhon akadémikus az endokrinologia egyik megalapitója. Kutatásait már kezdettől fogva nem a pathologia szükebb korlátai közé, hanem a biologia széles területére helyezi. Az endokrinologiát nem mint az orvostudománynak egy szakterületét fogja fel, hanem mint a biologia olyan ágát, melynek szerepe igen jelentős az élet megértésében. Kiterjedt és változatos kutatómunkája eredményeképpen 19o9-ben könyvet ir a belső elválasztású mirigyekről, amely a világ első endokrinologiai tankönyve, s amely ma mint értékes történeti dokumentum, tükrözi ennek a tudományágnak az állását századunk első évtizedében. Munkássága nem ismert szünetet, ujabb és ujabb monográfiái és szakcikkei jelennek meg évről-évre. Ezeknek a száma ma már az ezret is meghaladja. Egymásután adja közre munkáit a belső elválasztásu mirigyek és az elmekórtan közötti kapcsolatokról, az öregségről; ezeket morfologiai tanulmányok követik, majd a petefészekről, a pajzsmirigyről, a mellékpajzsmirigyről szóló tanulmányokat tartalmazó kötetet, s végül ismét egy, az öregségről irt könyvet, melyet a mult években fejezett be. Egymásután szilárdulnak meg az ujabb nézetek az endokrinologiát, valamint az ideg- és elmegyógyászat és az endokrinologia közös problémáit illetően. C.I.Parhonra, mint kutatóra jellemző, hogy e három tudományszakban mindenkor egyaránt jártas. C.I.Parhon akadémikus széles alapokon kifejtette a belső elválasztásról, mint a szövetek szinte általánosnak mondható tulajdonságáról szóló nézetet, kidolgozta az affektiv pszichozisok endokrinologiai magyarázatát és következésképpen uj kezelési módszereket jelölt meg. Romániában az első opotherápiai kisérleteknek ő volt a megindítója, kifejtette az öregség kóros jellegéről szóló nézetét. Meghonositotta az öregség pathologiájának fogalmát, a legszélesebb körü kutatásokat végezte a pszichozisok endokrin eredetü biokémiai szubsztrátumára vonatkozóan.

Kinevezése a neurologia tanárává a jasi egyetemen 1913-ban uj időszakot nyitott meg tudományos tevékenységében; jóllehet csak szerény munkaviszonyok között végezhette munkáját, sikerült maga körül kutatóiskolát kialakitania és az endokrinologiát a biokémiai kutatások kifejlesztése révén gazdagitania. E téren

kiválóan értékes eredményeket ért el a vér és a szövetek biokémiáját illetően, a különféle ideg-, elme- és mirigybetegségek állapotában. A népi demokráci megteremtése után az endokrinologiai klinikát ujra felállitották és egy endokrinologiai intézetet létesitettek, mely az ő nevét viseli. Az endokrinologiai intézetben szorgos kutatás tárgyává tette a leggyakoribb endokrinbetegségeket, u.m. a Basedow-betegséget, a golyvát, a petefészek és a mellékvese ki nem elégitő müködése okozta megbetegedéseket, felkutatta a kórmegállapitás és a gyógykezelés legalkalmasabb eszközeit. A hormonoknak a növényekre és az állatokra gyakorolt hatásával kapcsolatban Parhon akadémikusnak a multban végzett kutatásai, valamint az ezirányban jelenleg folyó kutatások szintén nagyjelentőségüek.

Tudományos érdemei elismeréseként 1947-ben a Szovjetunio Tudományos Akadémiája levelező tagjává választotta.

Dr. T ö r ő Imre sk.

akadémikus.

osztálytitkár.

T r a i á n S a v m u l e s c u akadémikust a Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztályának vezetősége a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjának javasolja.

Romániai Tudományos Akadémiájának elnöke, nemcsak mint phyto-pathológus, és mykológus tett szert nemzetközi tekintélyre, hanem botanikai munkái is világhirűek. Tevékenysége kiterjed a növénykórtan csaknem teljes területére. Irodalmi munkái közül kiemelkednek az üszöggombákról és a szőlőperenoszpóráról irt monográfiái. Mykologicum Romanum néven összeállitott gombagyűjteménye világhirű. Szerkesztésében jelent meg a "Románia flórája" c. összefoglaló mű, melynek összeállitásánál együttműködtek a magyar botanikusokkal. Növénykórtani és botanikus kutatóink munkáját gazdag tapasztalatainak átadásával és tanácsaival nagymértékben elősegiti.

G u s t a v H e r t z fizikus, a Német Tudományos Akadémia tagja, Sztálin és Nobel díjas.

Hertz professzor nemzetközileg elismert kiváló tudós, ekinek annak idején Franck-kal együtt végzett híres kisérlete /Franck-Hertz féle kisérlet/ Nobel-díjban részesült. 1945-től az évig a Szovjetunióban dolgozott és most tért vissza a Német Demokratikus Köztársaságba. Szovjetunióbeli tartózkodása alatt kiváló munkássága alapján Sztálin-díjat kapott.

G.Hertz külső taggá választása, nagy mértékben elősegitené a német és a magyar fizikusok közötti kapcsolat további kiépitését. Megválasztása egyben viszonzása volna annak, hogy Jánossy Lajos akadémikust a Német Tudományos Akadémia levelező tagjává választották.

Yrjö Heikki Toivonen finnugor nyelvész, a Finn Akadémia tagja, 1890-ben született Koskiban /Finnország/. 1928-tól kezdve docensként, 1934-től a finnugor nyelvészet professzoraként müködött a helsinki egyetemen akadémikussá választásáig.

Toivonen elsősorban etimológus és a finnugor hangtörténet müvelője. Ez azt jelenti, hogy tudományos munkásságát a finnugor összehasonlító nyelvészet szempontjából alapvetően fontos területen fejti ki. A finnugor nyelvrokonság ténye mindenekelőtt a jó etimológiákon nyugszik. A jó etimológiák teszik lehetővé olyan hangtani törvényszerüségek megállapitását, amelyek egyrészt a már meglévő etimológiák helyességének legszilárdabb biztositékai, másrészt iránytüként szolgálnak ujabb etimológiai összefüggések tisztázásához. A jó etimológiák nélkülözhetetlenek az összehasonlító alaktan számára is. Segitségükkel tudunk fényt deriteni egy-egy nyelv kihalt képzőire, utmutatásuk nyomán tudjuk rekonstruálni az alapnyelv képzőelemeinek összességét és eredeti funkcióját. Csak az etimologizálás vezethet továbbá elhomályosult összetételek felismerésére. S végül az etimológiák helyességén állnak, vagy buknak a nyelvek szavaiból levonható történeti, müvelődéstörténeti és egyéb következtetések.

Az etimológiai és a hangtani kutatások a finnugor nyelvek terén szép eredményeket ért el már Toivonen előtt is, mindamellett még igen sok volt a bizonytalanság. Bár a finnugor alapnyelv konszonantizmusának a váza már készen állt, egyes különnyelvi hangok történeti előzményeit és rokonnyelvi megfeleléseit illetően még pár évtizeddel korábban is homályban tapogatóztunk. A hangviszonyok tisztázatlansága akadályozta sok etimológia helyes értékelését és elősegitette a bizonytalan etimológiák elburjánzását. A vokalizmus terén még sokkalta nagyobb volt a zürzavar, mint a konszonantizmus körében.

Toivonen már pályája elején felismerte az etimológia jelentőségét a finnugor összehasonlító nyelvtudományra nézve és éles szemmel észrevette a tisztázásra váró hangtani problémák egész sorát. Kitünő érzékkel fogott hozzá az etimológiai problémák megoldásához. E téren kifejtett tudományos munkássága eredményességét már a puszta számadatok is sejtetik; a Finnischungarische Forschungen Toivonen tollából

./.

"Wortgeschichtliche Strefzüge" cimen 189 uj etimológiát, illetve etimológiai adalékot vagy helyesbitést közölt, a Virittäjában pedig 130 cikkben jelentek meg Toivonen etimológiai észrevételei, nem is szólva egyéb folyóiratokban megjelent hasonló jellegü közleményeiről. Ezek a közlemények kétségtelenné teszik, hogy Toivonen a finnugor nyelvtudomány terén ma vitethatatlanul alegkiválóbb etimológus. Érdeme nem csupán abban áll, hogy uj szófejtésekkel gyarapitotta tudományunkat.

Érdeme az is, hogy bátor kézzel nyult hozzá számos, évtizedek óta biztos szófejtésekként elkönyvelt etimológia problémáihoz is, rámutatott gyengéikre, illetőleg tarthatatlanságukra, s helyesbitette, vagy ujakkal helyettesitette őket.

Toivonen sohasem felejtette el, hogy az etimológia és a hangtörténet elválaszthatatlanul összetartoznak. 1927-ben megjelent doktori dissertációjában nem kevesebb, mint 400 etimológia felhasználásával a finnugor szóbelseji affrikáták bonyolult problémáit oldotta meg, s olyan hangtörténeti munkával ajándékozott meg bennünket, amely a maga nemében tudományunk területén a legjobbak közé tartozik.

Néhány esetben régibb elméleteket vetett alá ujabb vizsgálatoknak. "Beiträga zur Geschichte der finnischungarischen l - Laute" /1929/ cimü értekezésében uj chanti anyag bevonása utján Paasonen egyik teoriáját módositotta. "Kleiner Beitrag zur Geschichte der finnisch-ungarischen Sibilantan" /1933/ cimen pedig a manysi nyelv egy korábban magyarázatlan interdialektikus mássalhangzóváltakozásának a történeti előzményeit magyarázza meg, kiegészitve azt a képet, amelyet a kutatók a finnugor alapnyelv hangrendszeréről korábban alkottak maguknak.

Az etimológus azonban a hangtörténeti problémákon kivül sok egyéb problémába is ütközik. A szavak és a velük megjelölt tárgyak meg fogalmak elválaszthatatlanul összetartoznak. A jó etimológus egyben mindig müvelődéstörténész is. Ezt bizonyitja Toivonen tudományos munkássága is. Toivonen egyebek közt pl. "Über Alter und Entwicklung des Ackerbaus bei den finnisch-ungarischen Völkern" /1927./ cimen szolgáltatott igen értékes adalékokat a finnugor népek müveltségtörténetéhez. Az utóbbi évtizedekben pedig mitológiai problémák vontak magukra figyelmét. Ebből a körből valók "Pymäen und Zugvögel" /1937/ és

./.

"Ison tammen ongelma"/1947/ cimen közölt érdekes fejtegetései. Etimológiai kutatásainak egyes olyan részleteit, amelyek a nagyközönséget is érdekelhetik, "Sanat puhuvat" /A szavak beszélnek/ cimü könyvében foglalta össze. A legutóbbi években irt tanulmányai közül kiemelkedik a finnugor ősnép lakóhelyéről irt értekezése, amelyben a finnugor őshazá helyére vonatkozó elméleteket vizsgálja felül, rámutatva a különféle érvek és ellenérvek gyengéire, s összegezve azt, amit e kérdésről a különféle tudományok mai fejlettségi fokán tudhatunk és vallhatunk.

Toivonen tudományos munkássága során állandóan figyelemmel kisérte és müveiben értékesiti a magyar nyelvtudomány eredményeit. "Über di Vertretung des finnisch-ungarischen anlautenden k im Ungarischen" /1934./, valamint "Zur Vorgeschichte des ungarischen Lative" /1944/ cimü dolgozataiban a magyar hang-, illetve alaktan egyes tisztázatlan kérdéseit tette szóvá, s egyebek között e kérdésekről eredményes vita inditásával is hozzájárult a problémák tisztázásához. Etimológiai cikkeiben magyar szavak egész seregének adta uj magyarázatát vagy legalább is helyesbitette régibb és ujabb kutatók egyes megállapitásait.

A hazai finnugor összehasonlító nyelvészetnek azonban Toivonen azzal tette a legnagyobb szolgálatot, hogy kiadta K.F. Karjalainen hagyatékából e korán elhunyt finn kutató rendkivül nagy mennyiségü és pótolhatatlan értékü chanti szótári anyagát. Ezáltal a magyar nyelv egyik legközelebbi rokonnyelvének a szókincsét tette számunkra megismerhetővé, s a magyar és a chanti nyelv összehasonlító vizsgálatához olyan segédeszközt nyujtott, amelynek a kiaknázása a jövőben még sok eredménnyel kecsegtet. Ez a szótár nagymértékben meg fogja könnyiteni a még kiadatlan hazai chanti nyelvanyag közzétételét és helyes értékesitését is.

Toivonen legnagyobb-szabásu müve, finn etimológiai szótára, most van megjelenőben. Mindazok, akik Toivonen eddigi munkásságát ismerik, tisztában vannak azzal, hogy ez a munka a magyar összehasonlító nyelvtudomány számára is rendkivül értéket fog jelenteni.

Toivonent fiatalsága óta szoros szálak füzték és füzik számos magyar tudóshoz. A szerkesztésében megjelenő és nagy nemzetközi tekintélyü folyóiratban, a Finnisch-ungarische Forschungenben, több magyar kutató értekezéseinek adott helyet.

./.

Ugyanitt megjelent megemlékezései Gombocz Zoltánról és Szinnyey Józsefről szintén azt bizonyitják, hogy ismeri kiváló nyelvészeink munkásságát és értékeli eredményeiket. Finnországba ellátogató kutatóink Toivonen részéről a multban is lekötelező előzékenységgel találkoztak és ma is szivélyes fogadtatásban részesülnek.

Toivonen 1935. óta külső, majd tiszteleti tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának. 1937. óta tiszteleti tagja volt a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak. Tekintettel a magyar tudományossággal való szoros kapcsolataira és fent vázolt értékes tudományos munkásságára, javasoljuk Yrjö Heikki Toivonent a Magyar Tudományos Akadémia külső tagságára.

K Ü L S Ő T A G O K

1955

J a r o s z l a v B ö h m akadémikus a Csehszlovák Tudományos Akadémia másodelnöke, a Csehszlovák Tudományos Akadémia Archeológiai Intézetének vezetője.

Munkássága kiterjed az egész őskor történetére. Ezen belül intenziven foglalkozik a lausitzi-kultura problémájával, - a bronzkorból a vaskorba való átmenet korában, - mely szorosan összefügg a szláv őstörténet kérdésével, valamint a szláv etnogenezis kérdésével. Mindkét kutatási terület a magyar régészet legfontosabb és legsürgősebb megoldandó feladatai közé tartozik, s J.Böhm professzor kutatásai ezen a téren igen nagy segítséget nyujtanak nekünk.

Ezenkivül különösen jelentősek azon kutatásai, amelyek tudománytörténeti és methodologiai problémákkal foglalkoznak, illetve az őskor periodizációjának kérdését tárgyalják annál is inkább, mert hasonló jellegü magyar régészeti kutatások megindulásához példát mutátnak. Kiemelkedő munkásságának az a szakasza, melyet a csehszlovák régészettudomány ujjászervezése körül végzett.